

Marjana Kos

NI VSE SREBRO, KAR SE SVETI

Konec srednjega veka začnejo zaradi vse večje konkurence ustanavljati cehe. Področje delovanja so jim določala cehovska pravila, s katerimi se je želelo ustvariti red v posamezni obrtni panogi in preprečiti preveliko konkurenco, nekatera določila pa so imela tudi namen zaščititi kupca. Članstvo v cehu so sestavljali mojstri z ženami, pomočniki in vajenci.

Ljubljanski zlatarski ceh se uvršča med najmanjše v tem mestu. Nastal je vsaj leta 1660, saj so iz tega leta njegova prva poznana pravila. Pred tem časom je znanih komaj nekaj tu delujočih zlatarjev, prvi se omenja leta 1301.¹ Pravila so ponovno potrdili leta 1775, 1785. pa so sicer ponovno zaprosili deželnega kneza za potrditev, vendar se pravila takrat niso več potrjevala ... So pa nekako obdržala svojo veljavnost.

Članstvo v cehu je sčasoma postalo obvezno in zato čedalje bolj zaželeno. Število mojstrskih mest so omejili, prednost pa so imeli tisti z družinskimi zvezami. Po mojstrovi smrti je vdova obrt obdržala – obrtniška pravica se je namreč štela za neke vrste nepremičnino. Obrt kot pred-

met dedovanja je prehajala z moža na ženo (vdovo) ali otroke. Zato so bili svojci umrlega zlatarja zanimiva ženitna »partija«. Organizacija je postajala čedalje bolj toga, a je posegala že skoraj v vsa bistvena področja človekovega delovanja: šolanje, vzgojo, delovne razmere, kakovost in ceno dela in izdelkov, bolniško zavarovanje, skrb za uboge in ovdovele, versko življenje ... V bolj ali manj natančnih potezah je bilo to določeno v temeljnem cehovskem dokumentu – pravilih.

Taka obrtna togost z razsvetljskimi težnjami ni imela prav veliko skupnega. Vladarji so cehom začeli omejevati svobodo, ti pa so bili primorani svoja pravila skladno in polagoma spreminjati - pa še čedalje bolj jim je grozilo, da bodo razpuščeni. Leta 1732 je bila z izdajo patenta za notranjeavstrijske dežele ukinjena cehovska avtonomija. Cehi so postavljeni pod nadzorstvo oblastvenih komisarjev. Pritožbe se ne vlagajo več pri cehu, ampak pri oblasti. Sodilo naj bi se kar ustno, brez kakega posebnega pisnega postopka in brez odvetnika.²

Francozi cehe leta 1809 končno ukinejo, s čimer so naredili uslugo kasnejši ponovni avstrijski oblasti. Ta sicer cehov ni prepovedala (mnoge so obnovili, med njimi tudi ljubljanskega

¹ Ivan Slokar, *Zgodovina rokodelstva v Ljubljani od leta 1732 do leta 1860, Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja, publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razprave 4, Ljubljana 1977, str. 71.*

² *Prav tam, str. 9.*

zlatarskega), vendar se je v tem času začel njihov propad. Uvedena je bila obrtna svoboda.

Za nadzorstvo nad delovanjem cehov so glede na določbe patenta iz l. 1732 ustanovili inštitucijo komisarjev. Ljubljana jih je imela 7–8, vendar je, kot piše I. Slokar, njihova »funkcija kmalu zvođenela, kar je bilo pri ozki povezanosti rokodelcev z magistratom razumljivo. Cehi so večinoma samo predlagali magistratu, koga naj imenuje za komisarja, in magistrat je ta predlog upošteval. Za komisarja so cehi predlagali seveda osebo, glede katere so vedeli, da jim ne bo delala težav.«³

Vendar, kot kažejo drobcji gradiva o ljubljanskem cehu zlatarjev in srebrarjev, ohranjenem v Zgodovinskem arhivu Ljubljana, ni šlo vedno tako gladko. Konec 18. stoletja je bila zlatarska obrt že nekaj časa v težkem položaju. V pehanju za preživetjem in višjo življenjsko ravno so ljubljanski obrtniki, tu imam v mislih predvsem zlatarje, skušali marsikatero določilo pravil tolmačiti sebi v prid, a se ni vedno obneslo. Poleg tega je med njimi vladal boj za stranke – zaradi vojn in davkov obubožano prebivalstvo gotovo ni bilo pripravljeno trošiti večjih količin denarja za izdelke iz dragocenih kovin. Omejena so bila tudi naročila in popravila cerkvenega posodja, ki je bilo zaradi cerkvenih reform in vojn številčno zelo okrnjeno. Čeprav so v tem času v Ljubljani delovali le štirje mojstri, kaže, da niso živeli v zgledni slogi. Bili so si tovariši, a tudi neusmiljeni tekmeci. V boju za kruh so se znotraj ceha odigrale igrice, ki so ob neki priliki izbruhnile na plan.

Ljubljanskemu županu Josephu Kokeilu je moral v začetku leta 1800 nekdo namigniti, da vlada v zlatarskem cehu nedopustna samovolja. Sestanki ceha so potekali brez navzočnosti komisarja, izvedelo pa se je tudi, da je vajenec vdove Franziske Löschl (ločene Hoffer) vsaj pol leta delal samostojno, brez vsakega nadzora, in bil ravno tako brez vednosti komisarja tudi odpuščen. Zato je 10. marca 1800 župan Kokeil odredil, naj magistratni svetnik Gregor Rauniher uvede preiskavo in izboljša razmere.⁴

21. aprila 1800 je s strani magistratnega svetnika Gregorja Rauniherja in v navzočnosti

³ Prav tam, str. 20.

⁴ Zgodovinski arhiv Ljubljana (v nadaljevanju: ZAL), Splošna mestna registratura (LJU 489), fasc. 92, sveženj 45, fol. 1126 – 1127.

prisednika Jožefa Urbasa in aktuarja Valentina Reschiga že potekalo zaslišanje vseh štirih zlatarskih – srebrarskih mojstrov: Franza Seifrida (Seifridta), Karla Grafa (Graffa), Josepha Starzerja in Antona Rabiča (Rabitscha). Celotna zlatarska srenja je bila pozvana, da odgovori na zastavljena vprašanja.

Najprej je bilo postavljeno vprašanje glede punciranja izdelkov. Zaradi zaščite kupcev je vsak zlat ali srebrn izdelek moral imeti tudi nekakšno zagotovilo, da je kovina, iz katere je izdelan, res take čistine, kot je bilo kupcu zagotovljeno ob nakupu. Šlo je za žig (puncirni znak), ki ga je s t. i. »punco« vtisnil cehovski pregledni mojster (*Zeichenmeister*), kateremu je moral izdelovalec prinesiti novo izdelan predmet v kontrolo. Cehovska pravila iz leta 1775 so predpisovala, da je dovoljeno obdelovati le 13- in 15-lotno srebro.

Poglejmo, kako je potekalo zaslišanje.

- Srenjo se torej sprašuje, če se tega določila drži?

Zaslišani so odgovorili, da sta jim sicer poznana znaka za 13- in 15-lotno punciranje, sami pa da uporabljajo le prvega, ker stranke 15-lotnega srebra sploh ne dajejo v obdelavo.

Čistina srebra se je od leta 1668 do druge polovice 19. stoletja merila v lotih. Po predpisih iz leta 1788 je en lot pomenil 14,8 gramov, 16 lotov je pomenilo čisto srebro.

- Bi lahko punco opisali?

Da, lotnost oz. čistina kovine se razpozna po znaku, ki vsebuje številko 13, podoba deželnega orla in letnico izdelave. Potem pa je tu še znak z začetnicami imena in priimka mojstra, ki je izdelek izdelal.

Podobno tekoč je bil tudi odgovor glede označbe in čistine zlata.

Potem sta sledila malo neprijetnejše vprašanje in izmikajoč odgovor.

- Slišati je, da nekateri izdelujejo tudi zlate in srebrne izdelke, ki so manj kot 13-lotni in tudi s čistinskim znakom niso opremljeni. Kaj pravi srenja na to?

Da, res je, da se pojavljajo izdelki brez čistinskega znaka; pri zlatu je to sicer nekako dovoljeno, pri srebru pa strogo prepovedano. Manj lotno srebro se največ pojavlja pri pasarjih, zato tudi ni puncirano.

Prizor s cehovskega sestanka (Zgodovinski arhiv Celje, Zbirka obrtnih listin).

Najbrž so bili klasičen izgovor obdelovalcev dragih kovin pasarji. Ti so bili namreč v stalnih sporih z zlatarji in srebrarji. Slednji so se pritoževali, da pasarji nezakonito posegajo v njihovo področje in jim jemljejo stranke. Pasarjem je bilo namreč prepovedano obdelovati žlahtne kovine, izjeme so bile le pozlatitve ali posrebritve majhnih predmetov (gumbi ipd.). Zlatarji so se skušali zavarovati s posebnimi določbami v cehovskih pravilih, a ni dosti zaleglo. Leta 1751 je ljubljanski magistrat pasarjem prepovedal izdelovanje zlatih in srebrnih izdelkov in celo nakup zlata in srebra.⁵ Ponekod so zlatarjem delali težave tudi puškarji, urarji in podobni.

Potem so sledila vprašanja o izobraževanju, ki seveda niso bila slučajna.

- Na kakšen način in za koliko časa so vajenci vzeti v uk in kdaj so odpuščeni?

Vajenec je vzet v uk sicer za šest let, če pa mu mojster nudi tudi obleko, pa sedem let. Odpušče-

ni pa so, ko dobijo od ceha spričevalo, da so se izkazali pri pouku.

- Če se vajenec uči pri vdovi, kako se ga obravnava, ko nastopi čas za odpustitev?

Vdova vajenca ne sme do konca izučiti, kajti odpuščeni sme biti le v imenu kakega mojstra.

- V cehovskih pravilih je izrecno zapisano, da mora vdova vajenca pol leta pred iztekom učne dobe prepustiti kakemu mojstru, da se pri njem izuči do konca. Tu se vprašuje: kako je bil lahko vajenec Johann Berghardt, ki se je učil pri ovdovi gospe Hoffer, z neupoštevanjem tega predpisa, torej brez preveritve znanja odpuščeni?

Vdova Hofferjeva je prišla k načelniku Franzu Seifridu in povedala, da ima njen vajenec Berghardt pred seboj le še pol leta vajeniške dobe in torej želi h kakemu mojstru, da se pri njem izuči do konca. Gospod načelnik pa je odgovoril, da lahko vajenca še naprej obdrži, sam pa bo prišel od časa do časa malo pogledat, kako napreduje; in če bi fant potreboval pomoč kakega mojstra, bi ga odpeljal h srebrarju Rabiču. Ker pa je fant spoznal za marljivega in natančnega, ga je pustil pri vdovi do dopolnitve njegove učne dobe oz. odpustitve.

⁵ Ivan Slokar, Zgodovina rokodelstva v Ljubljani od leta 1732 do leta 1860, Ljubljanska obrt od začetka 18. stoletja do srede 19. stoletja, publikacije Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Razprave 4, Ljubljana 1977, str. 32.

Kaže, da je bil odgovor zadovoljiv, kajti nadaljnjih vprašanj o tem ni bilo. Sledilo je še vprašanje o cehovskem denarju, a so mojstri odgovorili, da se z njim ravna v skladu s predpisi: nahaja se v cehovski skrinji, skupaj z vsemi računi.

- Kako lahko pomočniki napredujejo do statusa mojstra?

Če se nek pomočnik prijavi k mojstrski pravi in je pripraven za to delo, mora izdelati mojstrski izdelek, in sicer pod nadzorom dveh mojstrov. Potem se mora pustiti preizkusiti še deželnemu novčnemu pregledniku glede legiranja, kjer dobi tudi spričevalo. Izdelek se skupaj s spričevalom predloži cehu; tako se kandidat spozna in sprejme za mojstra.

- Zakaj pa ni ceh po smrti komisarja Franza Merla in nato odstopu deželnega novčnega preglednika zahteval novega komisarja?

Res je, da ceh nekaj časa po odstopu deželnega novčnega preglednika Franza Müllerja ni imel komisarja, vendar je čez čas vzel gospoda Petra Gerstenmayerja, ključavničarskega mojstra.

Zaslišani pa so pri tem vestno zamolčali, da je Peter Gerstenmayer sin pokojnega zlatarja Johanna Carla Graffa. Da zasliševalci tega ne bi vedeli, skoraj ni verjeti. Vsekakor pa tega dejstva niso omenjali na glas.

S tem se je zaslišanje končalo. Izrečen je bil sklep, da delo komisarja prevzame magistratni svetnik Gregor Rauniher, na katerega se mora ceh odslej obračati v vseh pomembnejših rečeh. Očitno se jim je Peter Gerstenmayer le zdel preveč sumljiv.

Vendar to še ni bilo vse. Čez dobre tri mesece so bili mojstri poklicani, da pojasnijo še nekaj grehov. 5. avgusta 1800 so odgovarjali pred Josephom Kokeilom (županom), magistratnim svetnikom in komisarjem Gregorjem Rauniherjem ter Jožefom Urbasem, aktuarjem. Po prebiranju zapisnika z aprilskega zaslišanja so bila postavljena nova vprašanja.

- Ali srebrarji obdelujejo le 13- oziroma 15-lotno srebro, kot je zapisano v predpisih?

Načelnik ceha in »Zeichenmeister« Seifrid pove, da kot je zapisano že v prvem zapisniku, tu predelujejo le 13-lotno srebro. Rabič pa je dodal, da se pri tukajšnjih srebrarjih ni nikoli obdelovalo le 12-lotno srebro in se nato označilo kot 13-lotno. Je pa bilo nekaj primerov, ki so bili

Monštranca, delo srebrarja Antona Rabiča iz leta 1802 (Katalog razstave Zakladi slovenskih cerkva: zlatarska umetnost in obrt; Narodna galerija, Ljubljana, 1999).

proti predpisom. Omenil je neko sladkornico in žlico. Sladkornico, sicer last trgovca gospoda Reicharda Kucka, je dobil v popravilo, ravno tako žlico gospe Pannosch. Sicer pa ne ve za noben tak primer več.

Za odkritost so bili pohvaljeni, kar pa je bila le vljudnostna poteza. Sledila so namreč natančnejša in mnogo neprijetnejša vprašanja v zvezi s predmetoma.

- Na koliko lotov pa gospodje mojstri pravzaprav ocenjujejo to srebro?

Gospoda zlatarja Graff in Starzer ter gospod srebrar Seifrid ocenjujejo na 13 lotov, gospod Rabič pa na 12.

Nadalje se je izkazalo, da je predložena žlica pravzaprav brez preizkusnega (puncirnega) znaka, ima pa zato dvojno ime, kar je proti pravilom.

- Kdo pa je izdelal in punciral sladkornico?

Sladkornico je izdelal gospod Seifrid, punciral pa gospod Andreas Piringer, ki je kasneje to pravo prenesel na gospoda Rabiča.

- Kdo je izdelal srebrno žlico in nanjo udaril dvojno ime?

Ponovno g. Seifrid, in sicer še pred potrditvijo cehovskih pravil 26. 6. 1775. V tem času naj še ne bi bilo prepovedano predelovati nepreizkušeno (unprobbaltig) srebro in nanj udariti dvojno ime. Sicer pa sta imeni zelo dobro vidni, tako da pomota ni možna ...

Primer žlice se preiskovalcema ni zdel vreden, da bi se ob njem dlje zadržali, zato je bila vrnjena Rabiču. Sladkornico pa da bo zadržalo sodišče. Vprašanja so postajala čedalje neprijetnejša in jasno je bilo, da ima ceh precej masla na glavi. Kdo bo za to plačal? Štirje mojstri so si zdaj tudi odkrito skočili v lase. Vsak je moral reševati svojo kožo.

Spraševalca sta presodila, da je zdaj napočil čas, ko se lahko temeljito razgledata po razmerah v cehu. Povrnili so se k primeru vajenca Berghardta.

- Kako se je torej v resnici izvedla odpustitev vajenca vdove Hoffer?

Z odpustitvijo so se strinjali trije mojstri, Rabič pa ne, ker menda »s tem ni bil seznanjen«.

Rabič je bil na to vprašan, zakaj se vendar ni dal podučiti o učni dobi in znanju tega vajenca, da bi lahko dal svoj glas za ali proti odpustitvi. Rabič pa se je branil, da je že prej somojstrom povedal, da vajenec ne more biti odpuščen, če ni prej vsaj pol leta delal pri kakem mojstru – kot to predpisujejo pravila, pa se ceh na to ni oziral.

Ostali trije so povedali svojo verzijo. Rabič jim je menda rekel le, da ker vajenec ni delal pri njem zadnjega pol leta, ne more biti odpuščen. Rekel pa da je to zato, ker da je jezen na vdovo Hoffer, zato pa zapušča zlatarsko srenjo.

Rabič je na te očitke pripomnil, da je res jezen na vdovo, da pa še vedno vztraja, da bi se moral vajenec učiti pol leta pri kakem mojstru.

- Ali ima vajenec sposobnosti in znanje, da je lahko odpuščen?

Vsekakor, in izdelek leži na mizi.

Rabič: *Jaz tega izdelka nisem videl in ne morem o njem ničesar reči.*

Drugi trije mojstri: *Dokaz, da ima vajenec dobro znanje, je tudi to, da ta že poldrugo leto dela pri srebrarju Stadelmayerju, ki je z njim zadovoljen.*

S tem se je ta del zaslišanja končal. Vsem štirim zaslišanim pa je bilo naznanjeno še to, da je po slej deželni komisar gospod Rauniher in naj se v vseh stvareh obračajo nanj.

Nekaj dni kasneje, 11. 8. 1800, se je zaslišanje nadaljevalo, tokrat le za oba osumljena srebrarja, Franza Seifrda in Andreasa Piringerja, ki je bil sporno sladkornico kot tedanji nadzorni mojster tudi punciral.

Ker so ugotovili, da je Seifrid pri izdelavi sladkornice uporabljal srebro, ki ni bilo 13-lotno, so ga pozvali, da to pojasni. Seifrid se je branil:

Sladkornica, ki sem jo izdelal, je bila pri komisiji pregledana in z iglo potrjena kot 13-lotna. Za večjo sigurnost pa prosim, če se del pošlje na Dunaj in del v Gradec na novčni urad na preizkus. In to je moje pojasnilo.

Potem so poklicali tudi Andreasa Piringerja. Primerilo se je, da mu je bila predložena sladkornica in jo je pri preizkusu punciral s 13-lotnim znakom. Toda po dotedanji preiskavi sladkornica ni bila izdelana iz 13-lotnega srebra.

- Kako je torej lahko nanjo udaril 13-lotni znak?

Piringer je odvrnil, da je sladkornico zdaj ponovno pregledal in je srebro glede na »Nadelstrich« vsebovalo 12 lotov. Ravno tako je tudi ob punciranju pregledal lotnost, a je moral pol lota prezreti. Sicer pa da vedno nepristransko obravnava izdelke in nikomur ne daje potuhe, niti nikogar ne oškoduje.

15. septembra 1800 se je zaslišanje nadaljevalo. Medtem so Seifridovi želji ugodili: en košček so poslali na Dunaj in enega v Gradec na ognjeno skušnjo (*Feuerprobe*). V dobrih štirinajstih dneh so v Ljubljano že poslali rezultate. Ognjena skušnja v Gradcu je pokazala, da je v kovini le 12 lotov in 1 gran srebra, skušnja na Dunaju pa, da je čistina le 12 lotov.

- Kako je torej Seifrid kršil pravila ceha iz leta 1775, člen 15?

Seifrid je odgovoril, da je srebro za sladkornico prejel od znanega in zdaj že pokojnega župana Eggerja. Bilo je popolnoma 13-lotno. Takega je tudi obdelal in izdelek izročil. Sicer pa: tudi

rezultata preizkusov z Dunaja in Gradca se ne ujemata! To dokazuje, da preiskava ni zadostna. Vrh tega je pripravljen vse to srebro odkupiti, in sicer za 24 grošev za lot.

Zagovarjati se je moral tudi Andreas Piringer. Dne 11. avgusta je namreč izjavil, da je pri preizkusu spregledal polovico igle. Zdaj pa se je izkazalo, da manjka pravzaprav ne le pol lota, marveč skoraj cel.

- Kako bo pojasnil svojo nemarnost?

Piringer je odgovoril, da se pri preizkusu z iglo včasih zgodi primer, kot je ta. Pri delu z ognjem oči oslabijo, postanejo rdeče. Sicer mora obdelovalec srebra sam ugotoviti čistino in za to tudi odgovarjati. Sam je pa zdaj pripravljen omenjeno sladkornico glede na to, da je na njej vtisnjen njegov znak, odkupiti – če lastnik to zahteva.

Afera je doživela svoj zaključek šele dve leti pozneje.

Najprej se je razjasnilo glede srebrarskega pomočnika Johanna Berghardta, ki je bil odpuščen proti pravilom. Naložili so mu, da je delal še pri nekem drugem mojstru, nakar je uspešno opravil preizkušnjo in 6. januarja 1802 je bil končno odpuščen in proglašen za pravega pomočnika.

Srebrarja Seifrid in Piringer sta bila obtožena nenamerne goljufije; prvi, ker je izdelal sladkornico iz srebra, ki je vsebovalo le 12 oz. 12 lotov in en gran, in to že leta 1779, torej po potrditvi pravil leta 1775, drugi pa, ker jo je punciral s 13-lotnim znakom. Primanjkljaj srebra je zdaj izračunal srebrar Anton Rabič in ga ocenil na 2 goldinarja, na 2 goldinarja je ovrednotil tudi oba koščka, ki sta bila odlomljena in poslana na preizkus na Dunaj oz. v Gradec. Odločili so, da sta Piringer in Seifrid to škodo dolžna povrniti, v prihodnje pa se morata vzdržati vsake obdelave nepreizkušenega srebra, sicer bosta predana sodišču in obsojena. Kar pa se tiče nepreizkušene žlice – ta je bila res izdelana še pred potrditvijo cehovskih pravil, ko se je srebro še smelo označevati z dvojnim imenom.⁶

Seifrid je, tako kaže izid afere, težko prenesel izgubo ugleda. Odločil se je prodati svojo obrtno pravico, kar je sprožilo nov škandal. Zanj izvemo šele iz pritožbe cehovskih tovarišev z

Člani cehov so svojim kolegom stali ob strani tudi v bolezni (Zgodovinski arhiv Celje, Zbirka obrtnih listin).

dne 10. septembra 1802, češ da Seifrid še vedno poseduje punce in preizkusno iglo, ki ju je hranil in uporabljal kot preglednik izdelkov (*Zeichenmeister*), čeprav je svojo obrtno pravico že prodal. Prav tako da tudi še ni plačal tistih štirih goldinarjev, ki jih ima plačati še od takrat, ko je zahteval preizkus čistine srebra na Dunaju in v Gradcu. Ceh prosi magistrat, naj od Seifrída ta znesek izterja in ga dá v sklad za uboge. Puncó pa bo ceh bodisi uničil bodisi predelal, da bo uporabna tudi v letu 1802.⁷

To pa še ni bilo vse. Komaj teden kasneje je ceh ljudi na magistratu opozoril, da tudi z Seifridovo prodajo obrtne pravice verjetno ni bilo vse po pravilih. Zato je magistratni svetnik Rauniher Seifrída pozval, naj v roku osmih dni pojasni, kako je lahko Johannu Nepomuku Graffu prodal svojo srebrarsko pravico, ko pa je bil sam vendar imetnik zlatarske pravice.

Seifrid je obrazložitev podal 1. oktobra. Začetek zgodbe sega v leto 1771, ko se je poročil s Franzisko Schwab, vdovo po zlatarju Zachariasu Schwabu. Po obrtnikovi smrti je namreč pravico do opravljanja te dejavnosti podedovala soproga, delo samo pa so zanjo opravljali pomočniki. Pomočnik Franz Seifrid se je odlično znašel – poročil se je z vdovo, skupaj z njo pa je pridobil tudi tako zaželeno obrtno pravico. Vdova mu

⁶ ZAL, Splošna mestna registratura (LJU 489), fasc. 92, sveženj 45, fol. 1167 – 1179.

⁷ Prav tam, fasc. 92, sveženj 45, fol. 1141.

Neizogiben del pomočniškega življenja je bilo tudi popotovanje (Zgodovinski arhiv Celje, Zbirka obrtnih listin).

je namreč v poročni pogodbi svojo po pokojnem Zachariasu podedovano pravico prepustila v dosmrtno last. Vendar pa je bila to žal že tretja zlatarska pravica v Ljubljani, kar je bilo že s stališča cehovskih pravil nedopustno, ta so namreč dovoljevala le dve zlatarski pravici. Kmalu zatem, še istega meseca namreč, pa mu je uspelo dobiti posebno dovoljenje komerčnega konsesa, s katerim je spremenil tretjo zlatarsko pravico v četrto srebrarsko. Izrecno pa se je zapisalo, da ta posebna ugodnost velja le za časa njegovega življenja, po tem pa se srebrarska pravica povrne v zlatarsko.

Glede na to, da je lastnik pravice, je navajal Seifrid, jo torej lahko tudi proda, in to, po njegovem trdnem prepričanju, kot srebrarsko. Saj je vendar še živ in obrtna pravica ima status nepremičnine. To dokazuje tudi vpis v spisek dolgov iz leta 1783, ko sta z ženo vpisala hipoteko na obrtno pravico. Prodaja torej ni sporna, čeprav je to sicer hotel storiti brez vednosti oblasti. Ampak, se je skliceval, to tudi ni tak prekršek, ker je prodajno dovoljenje deželne oblasti itak povsem nekoristno in nepotrebno, kar da je dokazal že tudi nek podoben primer nedavno v

Ljubljani. Šlo je za prodajo kavarniške pravice v Zergollerjevi hiši, imenovani Pri zamorcu (Zum Mohren). Deželno glavarstvo je prodajo Franzu Collorettiju sicer odobrilo, ni pa se želelo ukvarjati z vprašanjem, ali je kavarniška pravica osebna ali nepremičninska pravica. Vse torej kaže, je zaključil Seifrid, da je vsakokrat od najvišje inštanace odvisno, ali se bo obrtna pravica štela za nepremičnino ali ne. In dokler ne bo to jasno določeno z akti najvišjih oblasti, se ne bo nikoli moglo zatrdno vnaprej vedeti, ali je neka prodaja veljavna ali ne.

Zadevo glede pridobitve in prodaje obrtne pravice je Gregor Rauniher konec oktobra zaključil z odločbo, s katero Franzu Seifridu daje na znanje, da se s prodajo odpoveduje obrtni pravici, s čimer preneha tudi veljavnost odločbe z dne 20. aprila 1771, s katero mu je bila podeljena posebna ugodnost, da je spremenil zlatarsko pravico v srebrarsko.⁸

Dejstvo, da so mu donedavni cehovski tovariši nakopali toliko sitnosti, je šlo Seifridu do živega. Antona Rabiča, ki je bil po njegovi prodaji obrtne pravice, torej izstopu iz ceha, izvoljen kot novi preglednik izdelkov (*Zeichenmeister*), je kratkoma obtožil obrekovanja. Šlo naj bi med drugim tudi za tiste punce, ki jih Seifrid cehu še vedno ni vrnil. Rauniher je novembra odredil, naj se zadeve s puncami in žalitvami čimprej uredijo.⁹

Selitve mojstrov niso bile nič posebnega. Če jim je kako drugo mesto ponujalo večji kos kruha, so pač odšli tja. Srebrar Anton Rabič je Ljubljano zapustil leta 1804 in se preselil v Gradec, kjer je v svoji umetnosti še naprej zelo lepo uspeval. Še pred tem, leta 1802, pa je v Ljubljani ustvaril čudovito monštranco, »izredno cizelersko umetnino«.¹⁰ So bile za preselitev krive afere, pritlehne razmere v majhni ljubljanski cehovski družbi, ali pa resnično le možnost nadgradnje kvalitete svojega dela? Vsekakor je res, da si je za kvaliteto izdelkov precej prizadeval. Ukvarjal se je namreč z idejo, da bi v Ljubljani ustanovili risarsko šolo, podobno tisti v Gradcu ali na Dunaju. Sredi leta 1801 je na ljubljanski magistrat naslovil pismo, nekakšno pobudo za ustanovitev risarske šole za vajence in pomočnike vseh strok. Deželno glavarstvo je namreč leto poprej

⁸ *Prav tam*, fasc. 92, sveženj 45, fol. 1143 – 1161.

⁹ *Prav tam*, fasc. 92, sveženj 45, fol. 1183 – 1184.

¹⁰ Marjetica Simoniti, *Zlatarska umetnost slovenskih cerkva, katalog razstave Zakladi slovenskih cerkva: zlatarska umetnost in obrt, Ljubljana 1999*, str. 27.

izrazilo željo, da bi bili rokodelci deležni tudi teoretičnega pouka iz mehanike, kar bi jim olajšalo priučitev v praksi. V tem smislu je bil tudi Rabič navdušen nad idejo ustanovitve risarske šole, kar ne bi koristilo le rokodelcem samim, pač pa posredno vsem ljudem in celotni deželi. Rokodelec mora biti primerno likovno izobražen, je utemeljeval Rabič, kajti le tako lahko pozna naravna razmerja, ki morajo biti upoštevana pri izdelavi nekega predmeta. Domislil je že tudi nekaj organizacijskih rešitev: pouk bi potekal ob nedeljah in zapovedanih praznikih; to so edini dnevi, ko mojstri pri svojem delu lahko pogrešajo vajence. Po drugi strani pa bi mladina na ta način koristno porabila prosti čas, ki ga sicer trati za pohajkovanje. Rabič je pri tem takoj opozoril, da naj mladež pouk obiskuje prostovoljno, kajti »izkušnje kažejo, če se mladino v nekaj prisili, ta izgubi veselje do stvari«. ¹¹ Sam da že pozna dva vajenca, ki kažeta nagnjenje do stroke in bi ju tak pouk zanimal; že vnaprej ju prijavlja kot kandidata za šolo. Ponudil je tudi vso svojo pomoč pri ustanavljanju risarske šole, obljubil je celo priskrbeti prerisana dela najboljših učencev dunajske risarske šole. Šola bi torej pripomogla k ugledu Ljubljane in splošni koristi, kajti pomočniki potujejo po Avstriji in tisti, ki imajo risarsko izobrazbo, hitreje dobijo delo in tudi bolje delajo.

Andreas Piringer je prišel z Moravske, verjetno leta 1761. Tega leta se je namreč srebrar Jakob Schmidt s pogodbo odpovedal svoji srebrarski pravici in jo prenesel nanj. Tudi Piringerjevi izdelki so dosegali precejšnjo kvaliteto. Leta 1793 je pravico prodal Antonu Rabiču, ki je tako kot njegov predhodnik postal preglednik izdelkov (*Zeichenmeister*). ¹² Ta jo je leta 1803 nato prodal Josephu Millerju.

Franz Christoph Seifrid je v Ljubljano prišel iz Olomouca v začetku 70-ih let. ¹³ Svojo srebrarsko pravico, ki je s prodajo spet postala zlatarska, je prodal Johannu Nepomuku Graffu avgusta 1802 za 700 goldinarjev. Kaj je počel po prodaji, zankrat ni znano.

Punciranje zlatih in srebrnih izdelkov so leta 1806 prevzele deželne puncirnice, ki so bile

ustanovljene v deželnih glavnih mestih Ljubljani, Gradcu in Celovcu.

Primer srebrnih predmetov in vajenca Berghardta lepo ilustrira tedanje razmere, ki sem jih navedla v uvodu. V želji po preživetju so obrtniki posegali po vseh mogočih sredstvih, prav so jim prišli tudi dvajset in več let stari grehi tovarišev. V tako majhni cehovski združbi, kot je bila ljubljanska zlatarska (srebrarska), je bilo najbrž težko karkoli skriti, prav tako pa je maloštevilnost omogočala večjo povezanost in način »roka roko umije«.

Zusammenfassung

NICHT ALLES IST SILBER, WAS GLÄNZT

Gegen Ende des Mittelalters wurden wegen der immer größer werdenden Konkurrenz zunehmend Zünfte gegründet. Ihr Tätigkeitsbereich wurde durch Zunftordnungen festgelegt, durch die Ordnung in den einzelnen Gewerbebranchen geschaffen und zu große Konkurrenz verhindert werden sollte. Einige Bestimmungen dienten auch dem Schutz der Kunden. Mitglieder der Zünfte waren die Meister mit ihren Ehefrauen, Gesellen und Lehrlingen.

Die Laibacher Zunft der Goldschmiede gehörte zu den kleinsten der Stadt. Sie wurde spätestens 1660 gegründet, denn aus diesem Jahr stammt die erste bekannte Zunftordnung. In der Periode davor sind nur einige wenige in Ljubljana tätige Goldschmiede bekannt (der erste wird im Jahr 1301 erwähnt).

Die Mitgliedschaft in der Zunft wurde mit der Zeit obligatorisch und daher auch immer begehrt. Die Zahl der Meisterstellen wurde reduziert, wobei Personen mit verwandtschaftlichen Beziehungen Vorrang hatten. Nach dem Tod des Meisters behielt seine Ehefrau das Gewerbe, denn das Gewerberecht wurde als eine Art unbewegliches Gut angesehen. Deshalb waren Angehörige eines verstorbenen Goldschmieds eine gute „Ehepartie“. Die Organisation wurde immer rigider und griff bald in beinahe alle wesentlichen Bereiche der menschlichen Tätigkeit ein: Schulung, Erziehung, Arbeitsbedingungen, Qualität und Preis der Arbeit und der Produkte, Krankenversicherung, Sorge für Arme und Verwitwete, Glaubensleben usw.

¹¹ ZAL, *Splošna mestna registratura (LJU 489)*, fasc. 93, *sveženj 45*, fol. 1045.

¹² *Prav tam*, fasc. 208, fol. 226.

¹³ Marjetica Simoniti, *Zlatarska umetnost slovenskih cerkva, katalog razstave Zakladi slovenskih cerkva: Zlatarska umetnost in obrt, Ljubljana 1999*, str. 17.

Aufgeklärte Herrscher begannen die Freiheit der Zünfte schrittweise zu beschneiden, daher mußten die Zünfte ihre Ordnungen allmählich ändern. Ihre Auflösung wurde immer drohender. 1732 wurde durch ein Patent für die innerösterreichischen Länder die Zunftautonomie abgeschafft.

Am Ende des 18. Jahrhunderts war die Goldschmiedezunft schon seit einiger Zeit in einer Krise. Im Kampf um das Überleben und einen höheren Lebensstandard versuchten die Laibacher Gewerbetreibenden – auch die Goldschmiede – verschiedene Bestimmungen zu ihren Gunsten auszulegen, was aber nicht immer gelang. Obwohl damals in Ljubljana nur vier Zunftmeister tätig waren, scheinen sie nicht in friedlicher Eintracht gelebt zu haben. Sie waren Kameraden, aber auch unerbittliche Konkurrenten.

Der Laibacher Bürgermeister Joseph Kokeil bekam anscheinend zu Beginn des Jahres 1800 einen Hinweis, daß in der Zunft der Goldschmiede eine unzulässige Willkür herrschte. Die Zusammenkünfte der Zunft fanden ohne die Anwesenheit eines Kommissars statt. Es wurde bekannt, daß der Geselle der Witwe Franziska Löschl (geschiedene Hoffer) minde-

stens ein halbes Jahr selbständig, ohne jegliche Aufsicht, gearbeitet hatte und auch ohne Wissen des Kommissars freigesprochen worden war. Außerdem wurde gemunkelt, daß die Goldschmiede bei der Kennzeichnung von Silberarbeiten betrogen.

Diese Konflikte um Silberarbeiten und den Gesellen Berghardt illustrieren die eingangs erwähnten damals herrschenden Zustände. Im Kampf ums Überleben griffen die Gewerbetreibenden zu allen möglichen Mitteln, wobei ihnen auch zwanzig oder mehr Jahre alte Sünden ihrer Kameraden zustatten kamen. In einer so kleinen Zunft, wie es die Zunft der Laibacher Gold- bzw. Silberschmiede war, war es wohl schwer, etwas zu verbergen. Gleichzeitig ermöglichte die Kleinheit aber auch eine größere Verbundenheit und ein Vorgehen im Sinne des Leitsatzes „eine Hand wäscht die andere“.

1809 lösten die Franzosen alle Zünfte auf, womit sie der später wiederhergestellten österreichischen Herrschaft einen Gefallen taten. Diese verbot die Zünfte zwar nicht und viele wurden erneuert, so auch die Laibacher Goldschmiedezunft, doch begann seit jener Zeit ihr Niedergang. Die Gewerbefreiheit wurde eingeführt.